

Eentaligheid bestaat niet

De psychologie van meertaligheid

Dat meertaligheid de regel is en eentaligheid de uitzondering is inmiddels algemeen erkend. Toch blijft in de wereld van de taalwetenschap het principe van meertaligheid een marginaal verschijnsel. door Kees de Bot

H

ET is langzamerhand algemeen erkend dat in de wereld meertaligheid de regel is en eentaligheid de uitzondering. In de wereld van de taalwetenschap blijft meertaligheid echter een min of meer marginaal verschijnsel. Zo heeft de fameuze taalkundige Noam Chomsky nooit redenen gezien om zich met meertaligheid bezig te houden. Hij beargumenteerde dat ooit door te stellen dat als je meer wilt weten over wat water precies is, je beter kunt beginnen met gedestilleerd water dan met water van de Charles River (de rivier die langs Cambridge, MA loopt, de plaats waar Chomsky's MIT is gevestigd). Deze metafoer is treffend en geeft precies zijn impliciete vooronderstelling weer: er is iets zoals 'pure taal' zoals er ook puur water bestaat.

De vraag is echter wat we te weten willen komen over taal. Voor de navolgers van Chomsky is dat de universele grammatica waarover volgens hen ieder kind bij de geboorte beschikt, en die het kenmerk bij uitstek is waarmee de menselijke soort zich van de rest van het dierenrijk onderscheidt. Voor taalkundigen die taalgebruik als uitgangspunt voor hun onderzoek nemen, zijn dat de cognitieve en sociale processen die, zonder een universele grammatica te hoeven veronderstellen, kunnen verklaren hoe kinderen een complex systeem als taal zo relatief makkelijk lijken te verwerven. Het overgrote deel van het onderzoek naar de structuur en het gebruik van taal heeft een eentalig perspectief. Meertaligheid vervuilt het onderzoek naar de ware aard van taal, net als allerlei factoren het water van de Charles River onzuiver maken.

LANGUAGE AND COGNITION IN BILINGUALS AND MULTILINGUALS: AN INTRODUCTION

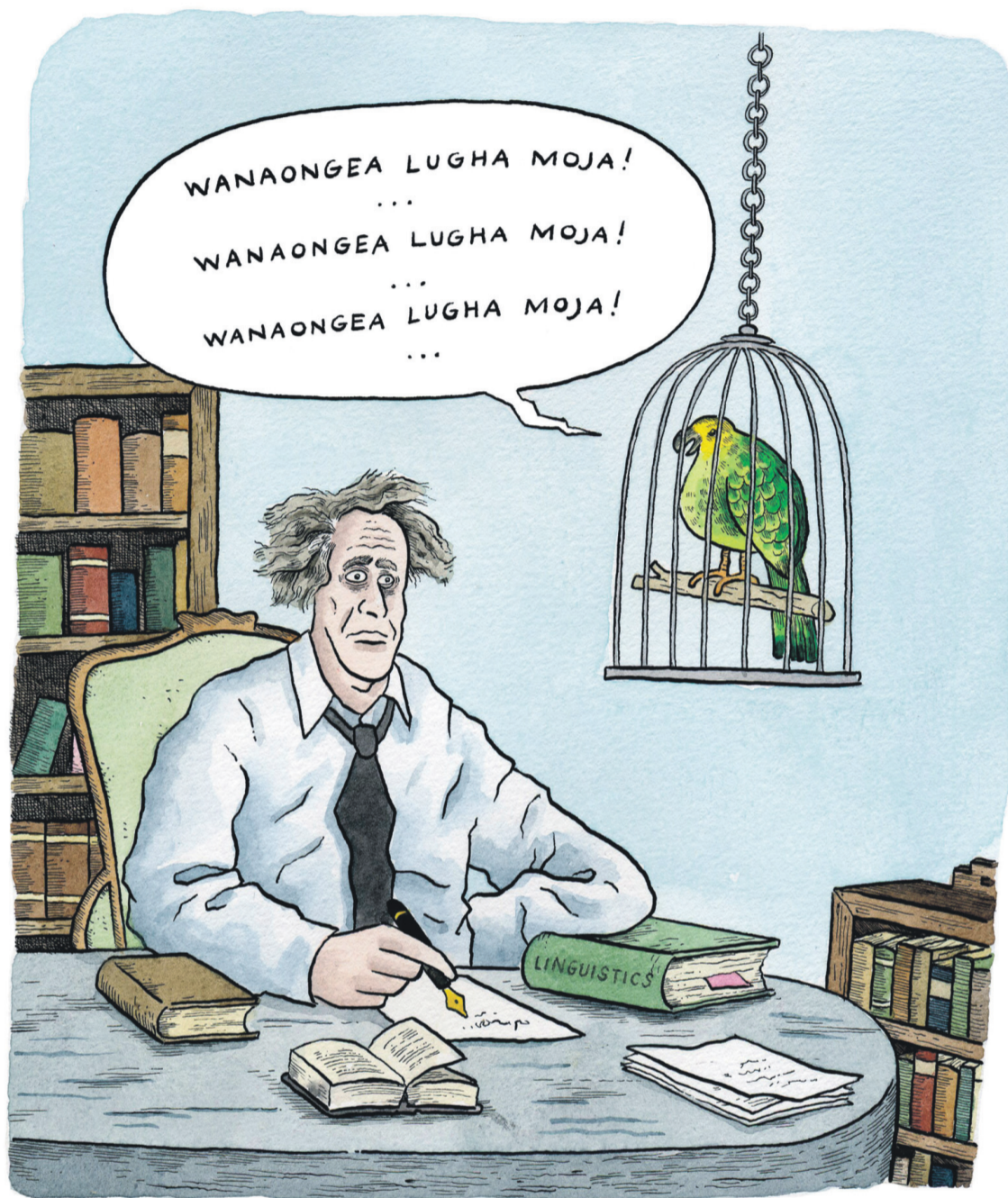
door Annette M.B. de Groot.
Psychology Press. New York 2010.
528 pag. € 51,50

BILINGUAL: LIFE AND REALITY

door François Grosjean.
Harvard University Press.
Cambridge, MA 2010.
304 pag. € 29,50

COGNITIVE BASES OF SECOND LANGUAGE FLUENCY

door Norman Segalowitz.
Routledge. New York 2010.
240 pag. € 40,95

Tekening: Matthias Giessen.

Het berouw ooit de term "eentaligheid" in het Swahili te hebben laten vallen

Ondanks de relatief geringe aandacht die meertaligheid in taalkundige kringen heeft gekregen, is er door belangstelling vanuit andere takken van wetenschap, zoals de cognitiewetenschap, de sociologie en neuropsychologie, het laatste decennium behoorlijke vooruitgang geboekt in het onderzoek op dit terrein. Drie recent verschenen boeken geven die ontwikkeling en de stand van zaken goed weer. Twee boeken, Annette de Groot's *Language and Cognition in Bilinguals and Multilinguals* en François Grosjean's *Bilingual: Life and Reality*, richten zich op een algemeen publiek en vergen van de lezer geen taaltheoretische achtergrond. Dat komt deels doordat beide auteurs hun wortels

meer in de psychologie dan in de taalwetenschap hebben. Annette de Groot is weliswaar van oorsprong taalkundige, maar heeft zich na het afronden van haar

van de leidende onderzoekers op dit gebied wereldwijd. Het derde boek, Segalowitz' *Cognitive Bases of Second Language Fluency*, is meer gericht op gevorderde stu-

‘Meertaligheid vervuilt het onderzoek naar de ware aard van taal, net als allerlei factoren het water van de Charles River onzuiver maken.’

dissertatie vooral beziggehouden met psycholinguïstisch onderzoek bij tweetaligen. Ze heeft zich ontwikkeld tot een

denten en onderzoekers. Het gaat diep in op de theorie en de onderzoekspraktijk van tweede-taalontwikkelingsonderzoek.

François Grosjean schreef zijn boek vanuit zijn eigen ervaringen als meertalige. Hij werd in 1946 geboren in Parijs. Zijn moeder was Brits, zijn vader Frans en de eerste zeven jaren van zijn leven sprak hij alleen Frans. Op zijn zevende werd hij naar een Britse kostschool gestuurd, waar hij naar eigen zeggen snel Engels leerde. Op zijn veertiende ging hij naar een andere Engelse *boarding school*. Dat leverde een heel nieuwe ervaring op, die hij in een interview op zijn website als volgt samenvat: 'Ik ben er nooit helemaal in geslaagd om volledig monocultureel te worden (dat wil zeggen uitsluitend Brits), zoals anderen dat van mij verlangden. Maar na elf jaar Engels onderwijs was ik ook niet Frans meer.' Deze meertalige en vooral multiculturele ervaring heeft zijn leven en professionele carrière groten-deels bepaald.

Grosjean heeft een aantal invloedrijke boeken over tweetaligheid geschreven,

regels en vijftig woorden al redelijk red- den en is niet bang om blunderend de taal te gebruiken om te communiceren, terwijl de ander eerst een grote hoeveel- heid grammatica en woorden geleerd moet hebben voordat ze haar mond open durft te doen. Andere hardnekkige mythes zijn dat tweetaligheid bij kinderen kan leiden tot gespleten persoonlijkheden (met name in de eerste helft van de twin- tigste eeuw een populaire gedachte), en dat het de oorzaak kan zijn van taal- stoornissen, zoals stotteren en leespro- blemen. Voor deze aannames, die in logopediekringen nog tamelijk populair zijn, is geen enkel wetenschappelijk bewijs. Een ander veel voorkomend mis- verstand is dat mensen die tweetalig op- gegroeid zijn, dat wil zeggen vanaf hun vroege jeugd twee of meer talen gebrui- ken, goede tolken zouden zijn. Beheer- sing van twee talen blijkt voor tolken niet voldoende: veel vroeg-tweetaligen heb-

naslagwerk (hoe werkt *high-amplitude sucking* ook al weer?) is dit boek wel erg nuttig. De behandelde onderzoeksmethoden en -technieken zijn *state-of-the-art*.

Norman Segalowitz geeft in het voor- woord van zijn boek *Cognitive Bases of Second Language Fluency* ook geen infor- matie over persoonlijke motieven, maar verwijst wel naar de twee personen die hem wetenschappelijk gevormd hebben: Wallace Lambert, de grondlegger van de sociale psychologie van meertaligheid, en de Russische afasieonderzoeker Alexan- der Luria. Die combinatie is terug te vin- den in de intentie van dit boek om sociale en psycho-/neurolinguïstische aspecten van meertaligheid bij elkaar te brengen.

Een centrale vraag in dit onderzoeks- gebied die in alle drie de boeken naar voren komt, is: in welke opzichten zijn twee- of meertaligen anders dan eentali- gen? In Nederland is die vraag nog niet zo eenvoudig te beantwoorden en het is ook niet zo zeker dat de vraag relevant is. Een van de problemen die Nederlandse onderzoekers op dit gebied tegenkomen, is dat het nagenoeg onmogelijk is om een eentalige controlegroep te vinden in ons land. Vrijwel alle Nederlanders van onder de 75 hebben op enig moment wel Engels onderwezen gekregen en ook voor wie dat niet geldt, is er in Nederland door de media niet aan een ruim aanbod aan Engels te ontkomen.

Een wat diepere vraag is of zulke een- taligen in andere landen dan wel bestaan. Meertaligheid is het hebben van ver- schillende talige codes voor specifieke taalgebruikssituaties. Het kan dan gaan om verschillende talen als het Zweeds en het Swahili, maar ook om dialect/stan- daardtaalcombinaties. Vanuit taalkundig perspectief is er geen verschil tussen het spreken van twee talen en het spreken van twee dialecten, waarbij een daarvan de standaardtaal is. Hoe zit het dan met verschillende registers en spreekstijlen?

echte eentaligheid bestaat niet. Een vraag die vanuit de psycholinguïstiek naar voren komt, is dan ook of talen wel een aparte status hebben in de hersenen ver- geleken met registers en stijlen. Talen zijn in deze optiek niet zozeer autonoom in de hersenen opgeslagen systemen, maar verzamelingen van uitingen in spe- cifieke situaties.

Dit soort overwegingen vinden we ook terug in onderzoek dat taal opvat als een complex dynamisch systeem. De essen- tie van dynamische systemen is verande- ring in de tijd. Dynamische systemen zijn sets van variabelen die elkaars ontwik- keling in de tijd beïnvloeden. Taal is in die zin een goed voorbeeld van een dyna- misch systeem: zij verandert voortdu- rend, of het nu gaat om taal als commu- nicatiemiddel of om taal als deel van ons cognitieve systeem. De woorden die we kennen hebben geen vaste betekenis of functie maar veranderen voortdurend door gebruik. Segalowitz' boek benadert als een van de eerste die meertaligheid vanuit een dynamisch perspectief. Taal- productie is volgens hem niet het uitvoe- ren van operaties aan stabiele linguïsti- sche representaties, maar de '*soft assembly*' van situatie-specifieke uitingen. Het valt niet mee om het idee los te laten dat er representaties zijn in onze hersenen en dat het gebruiken van taal het manipu- leren van die stabiele representaties is. In het cognitieve onderzoek in het alge- meen en psycholinguïstisch onderzoek in het bijzonder vormen representaties en bewerkingen daarvan de basis van gangbare modellen. Zulke essentiële noties omverwerpen is een moeizaam en soms frustrerend proces.

Wanneer we de drie behandelde boeken vergelijken, dan vertegenwoordigt Gros- jean het verleden: zijn boek is vooral een terugblik. De Groot vertegenwoordigt het heden en biedt een uitgebreide en vol- ledige *state-of-the-art*, terwijl Segalowitz de stap maakt van een meer statische, tra- ditionele benadering van taal naar een meer dynamisch perspectief. Zonder aan die labels een waardeoordeel te geven, zou men kunnen zeggen dat De Groots boek *old school psycholinguistics* repre- senteert, terwijl Segalowitz' boek meer *new school psycholinguistics* is. Of die nieuwe benadering op den duur de over- hand zal krijgen, valt nog te bezien. *Old school* psychonomie heeft in Nederland een zeer sterke positie, die de vertegen- woordigers ervan niet makkelijk zullen opgeven.

Kees de Bot is hoogleraar toegepaste taalweten- schap en vicedecaan van de Faculteit der Letteren aan de Rijksuniversiteit Groningen.

'Een van de problemen die Nederlandse onderzoekers op dit gebied tegenkomen, is dat het nagenoeg onmogelijk is om een eentalige controlegroep te vinden in ons land.'

en zijn *Life with Two Languages* uit 1982 is een van de klassiekers op dit vakge- bied. Met zijn nieuwe boek, dat hij na zijn emeritaat schreef, brengt hij de thema's van zijn (academische) leven nog een keer bij elkaar. Hij richt zich op een alge- meen publiek dat te maken krijgt met tweetaligheid in het dagelijks leven: ouders, leraren, logopedisten en beleids- makers. Zijn streven is zo genuanceerd mogelijk uit te leggen wat tweetaligheid is, waarom het ontstaat, en wat de voor- en nadelen van tweetaligheid zijn.

De belangrijkste vraag die hij probeert te beantwoorden is waarom mensen eigenlijk tweetalig zijn. Het antwoord is bedrieglijk simpel: omdat één taal voor hen niet genoeg is. Tweetaligheid is nooit een doel op zichzelf, de verschillende talen hebben ieder hun rol. Dat kan te maken hebben met de gezinssituatie, bij- voorbeeld wanneer ouders verschillende talen als moedertaal hebben, maar het kan ook gaan om de noodzaak om in zakelijke contacten meer talen te gebrui- ken. De behoefte aan kennis van ver- schillende talen zal zich uiten in de moeite die wordt gedaan om ze te leren en die kennis te behouden.

Hoe dat in zijn werk gaat, is een com- plex proces dat is omgeven door mythes die tamelijk hardnekkig blijken te zijn. Zo zouden 'echte' tweetaligen hun twee of meer talen perfect beheersen. Afgezien van het feit dat niemand welke taal dan ook perfect beheerst (wie kent alle wor- den uit het *Woordenboek der Nederland- sche Taal?*), is het zinvoller om tweetalig- heid als een graadueel kenmerk te zien: Grosjean neemt regelmatig gebruik van meer dan één taal als criterium. In tegen- stelling tot gebruik is kennis van een taal een lastig criterium, omdat dezelfde hoe- veelheid kennis bij verschillende perso- nen tot heel uiteenlopende taalvaardig- heid kan leiden. De een kan zich met vier

ben juist strategieën ontwikkeld om hun talen zo veel mogelijk uit elkaar te hou- den, omdat ze die talen ieder in speci- fieke situaties gebruiken en zelden samen.

Grosjeans boek is goed leesbaar, ook voor niet-experts, en het is mooi en zorg- vuldig vormgegeven met een prettige lay- out; dat is voor academische boeken niet al te gebruikelijk. En, ook niet onbe- langrijk: Grosjeans boek is ideaal voor bachelor cursussen op taalkundig gebied.

Annette de Groot is minder mededeel- zaam over haar persoonlijke motieven om haar boek te schrijven. De in het onder- wijs gevoelde behoefte aan een boek over

'Vanuit taalkundig perspectief is er geen verschil tussen het spreken van twee talen en het spreken van twee dialecten, waarbij een daarvan de standaardtaal is.'

meertaligheid met voldoende diepte en breedte lijkt de belangrijkste drijfveer te zijn geweest. De status van het boek van De Groot als cursusboek is echter toch niet helemaal duidelijk. Het is een 'pil' van meer dan vijfhonderd twekoloms bladzijden, maar met een alleszins rede- lijke prijs (€ 51,50). De Groot heeft ervoor gekozen om bij de behandeling van spe- cifieke onderwerpen (zoals vroege taal- verwerving, woordherkenning en neuro- linguïstiek) niet alleen de belangrijkste theorieën te behandelen, maar ook de meest gangbare onderzoeksmethoden. Daarmee is het bijna een handboek expe- rimentele psycholinguïstiek geworden, gericht op meertaligheid. De vraag is of die opzet in te passen is in cursussen op eind-bachelor-, begin-masterniveau. Als

Dezelfde persoon zal in een conversatie met onze vorstin een heel ander taalre- gister gebruiken dan op een kaartavond met vrienden. Een advocaat zal in haar requisitoir een andere stijl bezigen dan 's avonds met haar kinderen thuis. Talen, dialecten, registers en spreekstijlen heb- ben gemeen dat ze een talige code zijn die past bij een specifieke situatie. Geen enkele taalgebruiker zonder taalstoornis gebruikt slechts één manier van praten. Alles wat we kunnen onderzoeken aan meertaligheid vinden we op wat beperk- tere schaal bij de bestudering van stijlen en registers binnen afzonderlijke talen. Qua cognitieve processen zijn de ver- schillen tussen stijlen en registers van een taal niet fundamenteel anders dan de verschillen tussen talen. Kortom:

Literatuur

— François Grosjean. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press. Cam- bridge, MA 1982.